

A mesteremberek (Koncz Zsuzsa felvételei)

epizód vérszegénnyé, üressé vált. Nem kevésbé kidolgozatlan a fiatalok felébredése; mintha meg sem érintette volna őket mindaz, amit álrukban (?), valóságosan (?), vágyaikban (?), zsigereik-ben (?) átéltek.

Egy olyan előadásban, amelyben ennyire tisztázatlan és labilis minden, méltánytalan és igazságtalan lenne az alakításokról szólni. Nem elsősorban a színészeket mulatt, hogy ez a *Szentivánéji álom* az elszalasztott lehetőségek előadása lett. Nyilván az sem tett jót a produkció-

nak, hogy társulati-színházi bizonytalanságok közepette jött létre. De ez csupán magyarázat lehet, mentség nem.

Megjegyzés: nem véletlenül hiányzik a kritika végéről az előadás létrehozóinak listája, ugyanis a Szegedi Nemzeti Színház nem hogy műsorfüzetet, de még egy árva szórólapot sem bocsát nézői rendelkezésére. S bár a résztvevők túlnyomó többségét természetesen ismerem, arra nem vállalkozom, hogy fejből avagy a színház bejárata mellett kifüggesztett tábláról lekörmölve készítsék egy esetleg pontatlan adatsort.

démon, az arcunkon érezzük a leheletét, a bőrrünkön érezzük a közelségét, rágalmakat és harci jelszavakat suttog a fülünkbe. Az alaktalan, anyagtalan, pusztító korszellem ő. Zsákutcába jutott életek alkotják a törzsét, bosszúszomjából van a feje, birtoklási vágyból és butaságból vannak a végtagjai. Az emberiség ősi módszere, hogy tárgyiasítja azokat a jelenségeket, amelyeket gyűlöl, és amelyektől fél, és így győzi le, ezt pusztítja el. Ilyen például a természetlen, kegyetlen tél jelképeként tavasszal máglyára vetett szalmabábu. Richárd lehetne a mi szalmababunk, amit egy közös rítus, egy színházi este keretében máglyára vetünk. De Richmond szkeptikus zárásával szusszanásnyi időt sem hagy a megkönnyebbülésre, máris jelzi: ez egy végtelen történet, az ártó hatalmak elpusztíthatatlanok.

Megkönnyebbülésünk azért sem lehet tökéletes, mivel a győri előadásban Richárd nem egy gigantikusságában szimbolikussá emelt őrdögi figura, hanem egyénített jellemrajzzal felvázolt talányos átlagember. Szemünk előtt járja végig azt az utat, amelynek során rájöhetnénk, mi motiválhat és mi tehet képessé valakit ennyi bűn elkövetésére. De mivel nem pillanthatunk be a külvilág felé tartott maszkija mögé, az előadás kis híján szájbarágós példázat marad a történelem végzetszerűségéről és az emberi aljasságról.

Richárd szerepét általában törekeny fizikumú színészre szokták bízni (a két háború között például Törzs Jenőre, később Major Tamásra, legutóbb Kern Andrásra), aki görnyedt, bicegő járással, esetleg egy hátra szerelhető műpúppal könnyen meg tud felelni a darabnyitó monológban oly részletesen lefestett visszatartó képnek. A Győri Nemzeti Színházban mégis olyan színészre osztották a szerepet, aki vonzó színpadi megjelenésével, robusztus egyéniségével akár egy hősszerű eljátszására is hivatott lenne. Gáti Oszkárt ráadásul nem próbálták elmaszkírozni, Csík György durva anyagú, matt ruhái nem bontották meg a test arányait, és maga a színész is csak enyhe bicegéssel, kissé felhúzott vállal jelezte Richárd testi tökéletlenségét. Mind-ez arra utalt, hogy nem a vidéki színházak szokásos szereposztási nehézségeiről, hanem koncepcióról van szó. Ez a gaztettek kézenfekvőnek tűnő lélektani indítékát megkérdőjelezi, és az összeesküvést nem a megcsúfolt gnóm bosszúja-ként, hanem a hatalom közelébe került ember szinte törvényszerű reakciójaként tünteti fel.

Gáti nem formái gonosz törpét, nincsenek grimaszai, nem vihog, hanem rezzenéstelen arccal, csevegve építi a trónhoz vezető lépcsőt, melynek minden gráciája egy-egy hullá. Természetellenes, alantas ösztönei nincsenek az arcára írva, romlottsága nem kézzelfogható, testével nem hordozza eleven transzparensként mérhetetlen ocsmányságát. A rendező talán úgy érez-

TASNÁDI ISTVÁN VÉRENGZŐ VIRÁGOK

SHAKESPEARE: III. RICHÁRD

Nem kétséges, hogy a darab 1993-as bemutatása telitalálat. Olyan idöket élünk, amikor a világ egyik legnagyobb atomarzenáljával rendelkező országában évente lezajlik egy puccs, déli határainkon ezeket hajtának koncentrációs táborokba, amikor hajdani „jó szomszédok” és harcos társak ugranak egymás torkának egyre fenyegetőbb szitkok kíséretében. A hidegháború és a cirógató diktatúrák fojtott csendjét az örömjongások hangjai

után csatakiáltások zaja veri fel. Buckingham a harmadik felvonásban így számol be arról, hogyan fogadták a polgárok Richárd esetleges megkoronázására utaló kijelentését: „Egy szót se szölkáltak, Isten úgy segítjen, / Hanem mint élő kövek, tompa szobrok, / Halotthalványan csak egymásra néztek.” Ez négyszáz év alatt mit se változott, csak Buckinghamet helyettesíti egy hírműsor vagy egy újság.

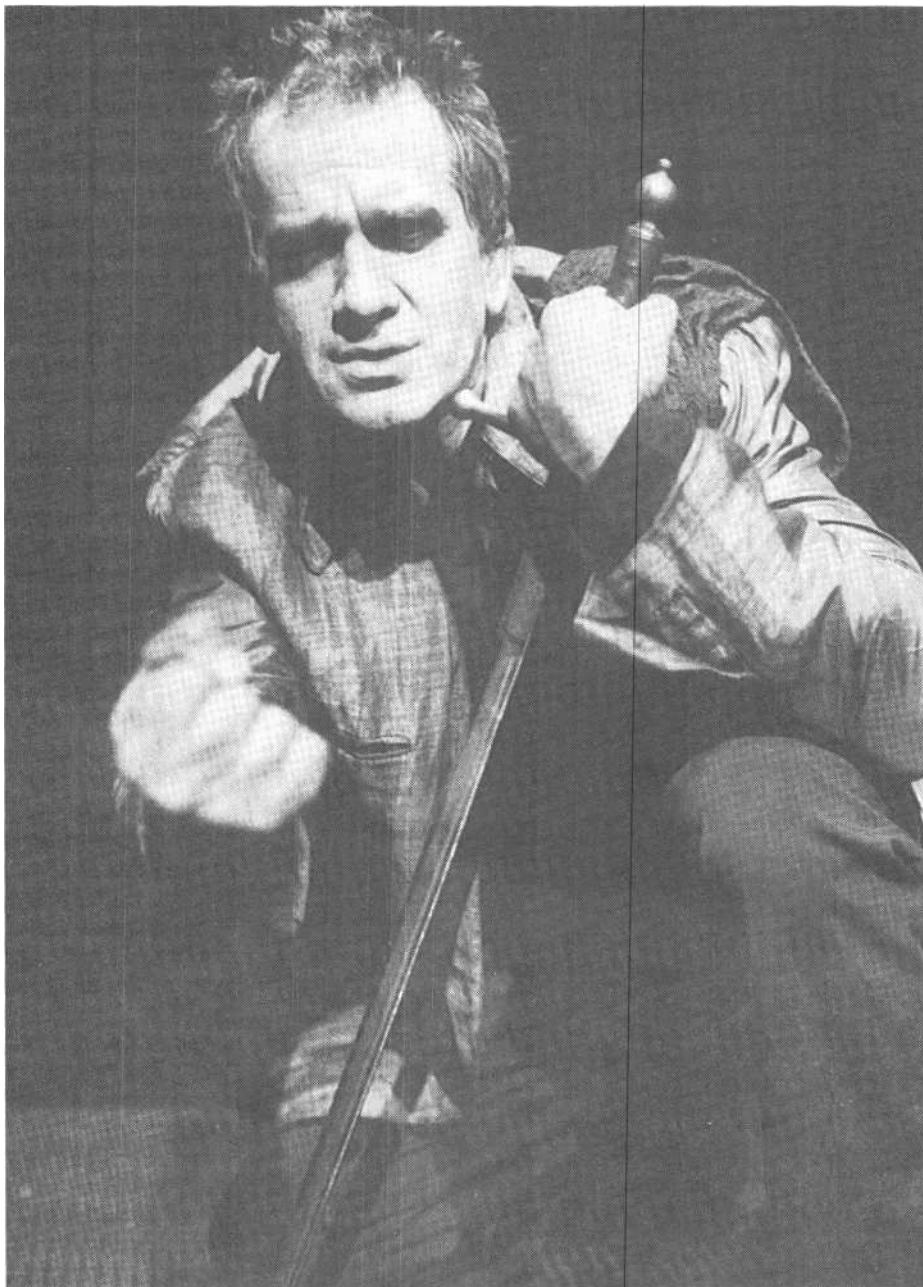
Valami elszabadult, egy láthatatlan, cinikus

te, manapság nem kell ördögpatákkal és vámpírfogakkal ellátni ezt a figurát ahhoz, hogy hihető legyen a számtalan rokon- és gyermekgyilkosság. Az ördög manapság nem vasvillával, hanem diplomatatáskával, öltönyben, nyakkendőben jár, és olyan meggyőzően érvel tettei jogosultsága mellett, hogy ember legyen a talpán, aki meg tudja különböztetni az ugyanolyan öltönt és nyakkendőt viselő, békét hirdető arkangyaltól (ha van ilyen egyáltalán). „Miért szórsz cukrot erre a pókra...?” - kérdi Margit a királynétól. De Gáti is cukrot szór rá, amikor vívódó, de gyors döntéseket hozó, gátlástalan, de rafinált és céltudatos politikusnak tünteti fel Richárdot - a ma (üzlet)emberének.

Ennek a megoldásnak, bármennyire csábító, a konkrét drámai anyag sok helyütt ellenáll. Ha Richárd nem szörnyszülött, a dráma elveszti grandiózus egyediségét, a detronizációs játékma nem tűnik akkora mutatványnak, és a két bravúrjelenet - Lady Anna meghódítása és a lánykérés - viszolyogtató pikantériája is elvész. Lehet, hogy a darab így kevésbé mesészerű és sokkal inkább jelen idejű, ugyanakkor veszít megejtően nyers teátrilitásából.

Nekünk a fehér rózsák és a piros rózsák viszálykodásainak fordulatai nem történelmi evidenciák, a szemrehányások, amelyeket a York-házbeli tesz a Lancaster-házbelinek, érthetetlenek, és csak hozzávetőleges képet adhatnak a pillanatnyi viszonyokról. A férfiak összeveszése és kibékülései, az özvegyen vagy gyermek nélkül maradt asszonyok sirámai rendre múltban történt eseményekre utalnak, nehéz helyzetbe hozva a rendezőt, nehogy közönsége a beavatatlanok közönyével figyelje ezeket a jeleneteket. Tordy Géza azonban nem sok gondot fordít ennek elkerülésére. Általában a színpad egyik részén szórja szét az egyik érdekcsoport tagjait, velük szemben azok ellenfeleit, s közöttük mozgatja Richárdot. Gáti ide-oda cikázik (hol bicegve, hol még erről is megfélemezve), életerejével, lendületével hatva, körmönfont szóáradattal ugrasztva egymásnak vagy békítve meg a főurakat, mindenkor érdeke szerint. Hidegvérrel tör a cél felé, de a beteljesülés után elbizonytalanodik. Gáti nemcsak hogy nem akar direkt módszerekkel undort kelteni, de a végzetes csata hajnalán bűnbánó rémületével még szimpátiánkat is megpróbálja megszerezni.

Richárd itt nem a megszokott nagy volumenű konspirátor, inkább a többiek ostobák. Társa, cinkosa, a simulékony modorú Buckingham (Kertész Péter) legalább olyan ravaszul, de sokkal higgadtabban cselekszik. Viszont nem tud lépést tartani ura pokolraszállásának féktelen ütemével, és ez lesz a vesztesége. Ebben az előadásban Richárd nem intelligenciájával, hanem sodró életenergiájával fegyverez le mindenkit (a gyerekek kivételével; nekik még pontosak az ösztöne-

III. Richárd: Gáti Oszkár

ik). Az eltiport urak egy fáradt kor korlátolt és sértődékeny kiváltságosai, ugyanolyan gazfickók, mint ő, csak nem mernek ekkora tétben játszani.

A gögös haduraknál sokkal veszélyesebb ellenfelek a nők, Richárd anyja, York hercegné (Demjén Gyöngyvér) és elsősorban Margit (Baranyai Ibolya), a bukott királyné, aki bosszúszomjas szellemként kísért, átkozódva, szörnyű véget jósolva mindenkinek. Erzsébet, a jelenlegi királyné viszont képtelen ellenállni és visszavágni, csak konstatálni tudja az újabb és újabb csa-

pásokat. Gyöngyössy Katalin mélyről feltörő, stilizálatlan fájdalommal jeleníti meg a gyászoló hitvest és anyát. Amikor az iszonyattól félőrült Erzsébettől Richárd, fiainak gyilkosa megkéri lánya kezét, és a két erő - a destruktív, másokat el-emészto és az önemészto - összecsap, váratlanul átforrósodik a levegő, de mivel mindkét energia hamar kimerül, nem jöhet létre igazi színházi pillanat.

Richárd visszafogott, ellentmondásos jelleme eldöntetlenséget és megoldatlanságot sugall, a többiek fennhéjázással és valószínűtlen vakasággal egy kaptafára készültek, a színpadi mozgás takarékos, a folyamatos szövegfelmondást ritkán kíséri vagy szakítja meg értelmező

Szűcs István (Rivers), Gyöngyössi Katalin (Erzsébet), Gáti Oszkár és Szikra József (Dorset) (MTI-fotók)

mikroakció. Ami a játékot mégis élvezhetővé tudja tenni, az a főszereplővé előlépett színpadi ke-
ret. Menczel Róbert hatalmas redőzött drapériá-
kat függesztett a színpad fölé, amelyek pár moz-
dulat árán bármely helyszínhez puritán, mégis
látványos és tágas környezetet szolgáltatnak.
De ami ennél fontosabb: ezek a drapériák, ami-
kor épp nem kulisszaként működtetik őket, gi-

gantikus húsevő növényekként lebegnek a ját-
szók feje felett. Amikor valamelyik urat eléri vég-
zete, a növény vörös fénnel megfestett szirmai
szétnyílnak, és elnyelik áldozatukat. Ezzel a kis-
sé alulvilágított, sejtlemessé tett színpad élő or-
ganizmussá varázslódott, az emberek pedig a
láthatatlan hatalom kényének kitéve gyanútlanul
mászáló apró bogarakká lettek. A színpad, ez a

modellezett univerzum, ez a hatalmas gyomor
előbb-utóbb mindenkit elemészt. A kérdés csak
az, hogy milyen sorrendben. Richárd jól takti-
kázik, végül mégis rákerül a sor.

De ebben a játékban a túlélők igazsága és dia-
dala csak időleges. Az ifjú Richmond feje fölött is
ott lebegnek a vérengző virágok, egyelőre jólla-
kott teltséggel, mozdulatlanul. Az új király biza-
kodó szavai végén nem viszi le a hangsúlyt: ezek
a szavak itt csak kérdésként, nem állításként
hangozhatnak el. Richmond (Vincze Gábor Pé-
ter) felmászik a nézőtér fölé benyúló vastrónus-
ra, s innen mondja el tűnődve a dráma befejező
sorait: „Igy hozunk gyógyszert Anglia sebére - /
Isten mond áment s élni kezd a béke.” (?)

Shakespeare: *III. Richárd* (Győri Nemzeti Színház)
Fordította: Vas István. *Díszlettervező:* Menczel Ró-
bert. *Jelmeztervező:* Csík György m. v. *Mozgás:* Pintér
Tamás m. v. *Asszisztensek:* Horváth Márta és Miksi
Attila. *Rendezte:* Tordy Géza.

Szereplők: Török András, Uri István, Gáti Oszkár,
Somogyi Szilárd, Szigeti Eduárd, Várday Zoltán,
Vincze Gábor Péter, Kertész Péter, Rupnik Károly,
Kovács Zsolt, Csudai Csaba Zsolt, Hegedűs Zoltán,
Szűcs István, Szikra József, Károly Szabolcs, Ballal
István, Tunyogi István, Perédy László, Simon
Kázmér, Hosztafi József, Simon Géza, Miksi Attila,
Kszel Attila, Lénárt László, Baranyai Ibolya,
Gyöngyössi Katalin, Horváth Ibolya, Demjén
Gyöngyvér m. v.

TARJÁN TAMÁS

NÉGY SZEREP KERES EGY APÁT

CRANE: A KARAMAZOV TESTVÉREK

Ha felülnézetből pillanthatna a díszletre az
előadás nézője, még világosabban láthatná,
amit a körvonalak, a színészi járások
alapján amúgy is érzékel: a durva, szándékosan
hevenyészett deszkadobogók

az úgynevezett bizánci vagy orosz kereszt
alakzatában helyezkednek el. A hosszanti tengelyt
metsző két rövidebb és a középső, hosszabb
keresztszár

egységes, zárt - egyben szeszélyes
és feszültségteli teret hoznak létre. Mintha
kurtább-hosszabb utcák metszenék egymást;
mint-

ha sorsok csomósodnának össze és bomlaná-
nak szét ebben a mozgékony formációban. A sik
enyhe lejtése és a dobogók emeltsége folytán ül-

ni, elheverni is lehet a padkákon, elől pedig hang-
súlyos mélypont, hátul viszont intellektuális ma-
gaspont képződik (mely ugyan süllyesztett - és
trónszerű is).

E díszletet a színlap szerint nem tervezte
senki. Ha az író, Richard Crane álmolta meg,
tovább erősödhet az a vélekedésünk, hogy A
Karamazov testvérek adaptációja már-már
túltságig koncipiált szöveg. Ha a rendező, Fajnia
Williams leleménye az összkép, enyhülhet
szigorunk a játék vázlatosságával szemben. Ha a
majdnem végig és majdnem kivétel nélkül
mezítlábas, vezeklő figurák igen egyszerű,
ikerítő öltözékeit, a kámzsás, zsákszerű
csuhákat és a családi hierarchi

át képviselő egy-két ruhadarabot (bundát)
varrató jelmeztervezőnek, Kesserű Andreának a
díszlethez is köze van, akkor Nyitott Színház, a
székesfehérvári Vörösmarty Színház és a Kolibri
Színház (az utóbbiban látott) előadásához a szí-
nészi teremtőerőn kívül is adott valamit a hazai
teátrum (a zene külhoni: Stephen Boxer szerzet-
te).

Az író és a rendező - férj és feleség - vitázó
harmóniában oszthatták meg a munkát. Fjodor
Mihajlovszics Dosztojevszkij regényét úgy feszítet-
ték föl a hármaskeresztre, hogy a mű ne csupán
vergődő test, létfilozófiai gondolat legyen, ha-
nem mértani (matematikai) struktúra is. Mindket-
tejüket eredendően színházi eszme vezérelte. A
Karamazovokat valószínűleg eleve reménytelen a
maga egészségében színre vinni - tudomásunk
szerint eddig nem is sikerült senkinek maradék-
talanul -, abban azonban van ráció s a színész
iránti bizalom, hogy pusztán a négy fiútestvér je-
lenjék meg. A magyarországi premieren Dmitrijt
Gesztési Károly, Ivánt Mihályi Győző, Aljosát
Megyeri Zoltán, (a „fattyú”) Szmergyakovot Bán
János játssza. Saját szerepüket nem adják át